

arkeologi

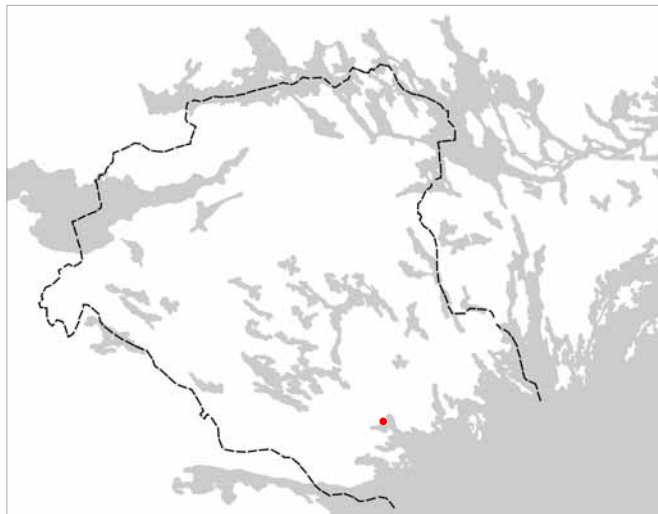
Arkeologisk förundersökning

Åkroken & Slottsgatan

Medeltid & Nyare tid

Fornlämning Nyköping 231:1, fastigheterna Åkroken 4 & Slottsgatan, Nyköping socken, Nyköping stad & kommun, Södermanlands län.

Björn Pettersson

En del av
Landstinget Sörmland

Arkeologiska meddelanden 2014:07

Arkeologisk förundersökning

Åkroken & Slottsgatan

Medeltid & Nyare tid

Fornlämning Nyköping 231:1, fastigheterna Åkroken 4 & Slottsgatan,
Nyköping socken, Nyköping stad & kommun, Södermanlands län.

Björn Pettersson

Sammanfattning

Med anledning av markarbeten i samband med byggnation samt sökandet efter en vattenläcka har Sörmlands museum, under perioden 2013-12-18 – 2014-02-19, efter beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk förundersökning inom Fornlämning Nyköping 231:1, fastigheten Åkroken 3-4 och Slottsgatan, Nyköping stad & kommun, Södermanlands län.

Ett flertal arkeologisk undersökning har tidigare genomförts i anslutning till de aktuella undersökningsytorna. Genom den arkeologiska förundersökningen har det kunnat konstateras att bevarade kulturlager finns både öster om Åkroken 4 samt i Slottsgatan.

Som undersökningsmetod så gav dokumentationen i samband med staghålsborrningen (Del 1) och den geotekniska borrhningen (Del 3), inga tydliga arkeologiska resultat. Vid dessa borrhningar kunde dock inga jordstaplar tas upp och endast ungefärliga värden på nivå för steril mark samt nivå för fast berg kunde uppskattas. Däremot har tidigare undersökningar i samband med borrhning med skruvborr, då jordstaplar tas upp, visat på goda resultat angående kulturlagrens sammansättning och djup. Undersökningen av schaktet intill sponten (Del 2) bestod av ett 2,8x9,6 meter stort schakt. Här påträffades bland annat en yta med bevarade kulturlager. Sammanlagt kunde sju enskilda kulturlager och tre kronologiskt på varandra följande faser identifieras. I det äldsta lagret som vilade direkt på den ursprungliga markytan, avtecknade sig en bred mörkfärgning i form av ett dike samt ett djupt stolphål, vilket tolkades vara fortsättning på ett av de två båthus eller Nauster som tidigare påträffats i kvarteret Åkroken år 2010. Vidare påträffades lager med fet kulturjord, träflis, ben samt en ränna och ett liggande flätverksstaket. Inga daterande föremål påträffades, men stratigrafiskt bör fasen kunna dateras till första halvan av 1100-talet. Utöver det påträffades två lager fet kulturjord med mycket träflis och ben samt två stockar med bilade ändar. Stockarna låg orienterade enligt medeltida stadsplanen och bör ha ingått i en kavelbroläggning. Båda stockarna kunde dendrodateras till 1150-talet, vilket indirekt även daterar fas 2 till första halvan av 1100-tal. Bland fynden märks två stycken barkflöten och ett stengodskrus av typen CII, daterad till senmedeltid. De beskrivna kulturlagren täcktes av ett 0,9 meter tjockt homogent lager av grus och sten samt asfalt. Två schakt öppnades i Slottsgatan i samband med sökandet efter en vattenläcka (Del 4), vilka grävdes helt inom gamla ledningsschakt. I de västra schaktkanterna frilades cirka 1 meter under markytan partier med välbevarade medeltida kulturlager med träflis och gödsel. Inga föremål eller ben påträffades.

Grafisk form och layout: Lars Norberg.

Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.

Kart- och ritmaterial: Björn Pettersson

Omslagsbild: Södermanlands län. Undersökningsområdets geografiska läge markerat med röd punkt.

Där inget annat anges har den digitala Fastighetskartan, respektive Gröna kartan (GSD) för Södermanlands län använts som underlag.

Allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01672.

Nyköping 2014

ISSN 1402-9650

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2014

© 2014 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:

Landstinget Sörmland

Kultur & utbildning Sörmland

SÖRMLANDS MUSEUM

Box 314, S-611 26 Nyköping

arkeologi@dll.se

Innehåll

Sammanfattning 2

Utgångspunkt 5

Tidigare undersökningar

Syfte & metod 7

Syfte

Metod

Naturvetenskapliga analyser

Landskap 7

Nyköpings stad

Resultat 9

Fyndmaterial

Referenser 14

Arkiv

Administrativa uppgifter 15

Bilagor 16

1. Sektionsritning

2. Fyndregister

3. Dendrokronologisk analys

4. Anläggningsbeskrivningar

Figur 1. Översiktskarta över Södermanlands län med kommuner, större orter, vägar och angränsande län. Undersökningsområdets geografiska belägenhet är markerat med röd kontur. Skala 1:800 000.

Utgångspunkt

Sörmlands museum har under perioden 2013-12-18 – 2014-02-19 efter beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk förundersökning inom Fornlämning Nyköping 231:1, fastigheten Åkroken 3-4 och Slottsgatan, Nyköping stad & kommun, Södermanlands län (figur 1 & 3).

Nyköpings kommun hade för avsikt att påbörja byggnation inom den västra delen av kvarteret Åkroken i centrala Nyköping. Här förekommer det kulturlager och bebyggelse lämningar från medeltid och framåt. Tidigare arkeologiska undersökningar som genomförts under åren 2010 och 2011, inom denna del av kvarteret Åkroken, har visat på mäktiga medeltida kulturlager med rester av bebyggelse och gator men även lämningar från förhistorisk tid. Den planerade byggnationen krävde bakåtförankrad stålspont för schaktgropen. Detta innebar delvis markgrepp i kulturlager i samband med att borring av staghål för sponten. Nyköpings kommun påbörjade arbetena under hösten 2013, vilka fortsatte under vintern 2014.

Under arbetets gång visade det sig att grundläggningen inom kvarteret Stallbacken inte fullt ut medgav bakåtförankring av delar av sponten i den västra delen av kvarteret. Därför krävdes att ett område av Slottsgatan gränsande mot Åkroken 4, schaktades ner till 1,8 meters djup under markytan. Länsstyrelsen bedömde att merparten av ytan skulle ha en plan botten ifall kulturlager skulle komma att beröras, för att ur kulturmiljösynpunkt kunna dokumenteras på ett tillfredsställande sätt. Nyköpings kommun begärde vidare, genom Struktur Nyköping AB, om tillstånd för en geoteknisk jord- och bergsondering i form av tre borrhål i den västra delen av Slottsgatan.

Under vecka 8 år 2014 noterades vattenströmning till byggarbetsplatsen från partiet vid Slottsgatan och en vattenläcka misstänktes vara orsaken. Nyköping Vatten kontaktade Länsstyrelsen angående tillstånd för schaktning inför reparation av vattenledningen samt eventuellt behov av arkeologisk förundersökning.

Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 13§, Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m (1st dnr. 431-03590-2013). Kostnadsansvarig var Nyköpings kommun, Samhällsbyggnad, Mark och Exploatering samt Nyköping Vatten.

Projektledare och rapportförfattare var Björn Pettersson, verksam som arkeolog vid Sörmlands museum.

Tidigare undersökningar

Mellan år 1924 och 2014 har drygt ett tiotal arkeologiska undersökningar utförts i eller i direkt anslutning

till fastigheten Åkroken 3 och 4 samt Slottsgatan (figur 2). Undersökningarna har varit av varierande omfattning och utförts under mycket skiftande omständigheter (Stadsarkeologiskt register för Nyköping).

SR 27 och 47. År 1924-1925. I samband med att Nyköpings stad lät gräva för anläggning avloppsledningar i Västra Kvarngatan, Behmbrogatan och Rådhusgränd åren 1924 och 1925. Stora mängder av läderfragment och laggkärl påträffades. Systematiska grävningar gjordes i den numera försvunna Rådhusgränden söder om Västra Kvarngatan. Av anteckningarna framgår att upp till 2,7 meter tjocka mycket välbevarade kulturlagren fanns inom kvarteret Åkroken (Lundberg 1931, s. 133-140 & Lundbergs dagboksanteckningar, SMA)

SR 48 och 49. År 1963-1964 genomfördes en undersökningen i kvarteret Rådhuset samt en antikvarisk kontroll i samband med schaktningarna för det nya stadshuset år 1966. Välbevarade kulturlagren från medeltid och nyare tid med en tjocklek av cirka två meter framkom (Norberg & Pettersson 2008 m.a.a.).

SR 53. År 1972-1973 genomfördes en undersökningen i kvarteret Stallbacken. Kulturlagrens tjocklek uppgick som mest till cirka 2 meter och kunde i ett av schakten studeras i nio separata faser, från 1100-talet fram till 1600-talets slut, (Norberg & Pettersson 2008 m. a. a.).

SR 103. År 1981 utfördes en mindre undersökning i korsningen av Slottsgatan och Västra Kvarngatan. Här påträffades 2,1 meter tjocka kulturlager med stenläggningar, kavelbroar och golv av trä (Svedberg 1981).

SR 241b. År 1984 gjordes i samband med schaktning för nedläggning av fjärrvärmeledning. I Slottsgatan påträffades rester efter hus och kavelbroar av stockar, plankor och pålar (Flodin 1996, s. 80f).

SR 99. År 1986 utfördes en undersökningen inom fastigheten Åkroken 2, vilken omfattade ett 25 m² (SR 99:12) stort schakt samt tolv borrhål med skruvborr. Vid undersökningen påträffades välbevarade kulturlager och mot botten ett antal stolphål där den äldsta bebyggelsenivån daterades till första halvan av 1100-talet (Nordeman 1986).

SR 252. År 2003 undersöktes tre stycken trädgropar utmed Västra Kvarngatan med välbevarade kulturlager på 1 meters djup under fyllnadsmassorna (Pettersson 2003).

SR 261. År 2006 utfördes en provborring med skruvborr av området från Åkroken fram till Nyköpingsbruk, vilken gav att de tjockaste och bäst bevarade kulturlagren ligger i ett brett stråk längs åkanten där tjockleken varierar mellan 2-5 meter. Inom övriga ytor i kvarterens norra delar begränsar sig kulturlagrens tjocklek till 0,5-2 meter (Pettersson 2007, Hasselmo 2007 & Trinks 2006).

SR 277. År 2008 utfördes en förundersökning av ett äldre schakt i Rådhusgränd samt provrutur inom fastigheten Åkroken 3. Bevarade kulturlager påträffades i samtliga sex öppnade schakt där den totala tjockleken som mest uppgick till 1,9 meter, men oftast återstod cirka 1 meter av medeltida lagren (Gustafsson & Pettersson, 2009).

SR 282. År 2010 genomfördes en förundersökning i kvarteret Åkroken 4 där tydliga spår efter ett äldre

jordskred kunde konstateras i kulturlagren. (Beronius Jörpeland 2010).

SR 283 och 284. År 2010-2011 genomfördes arkeologiska undersökningar inom Nyköpings gamla stadsområde, vilken omfattade de två fastigheterna Åkroken 3 och 4. Totalt identifierades ett 80-tal byggnader. Dessutom framkom rester efter två större stolpburna byggnader vilka tolkades som båthus eller så kallade Naust (KN-KUS09-082 & KN-KUS11-050).

Figur 2. Utdrag ur Nyköpings fastighetskarta med kvartersgränser, fastighetsgränser och kvartersnamn samt tidigare arkeologiska undersökningar i anslutning till den aktuella undersökningen, markerade med röd polygon och stadsarkeologiskt registernummer (SR). Skala 1:1200.

Syfte & metod

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra förekomsten av kulturlager och anläggningar samt avgöra kulturlagrens tjocklek, innehåll och datering med anknytning till det äldre Nyköping. Förundersökningen skulle bedömma fornlämningens status och potential.

Vidare skulle resultatet av undersökningen utgöra underlag för Länsstyrelsens bedömning om det också skulle krävas arkeologisk undersökning och/eller överäckning i samband med återställningsarbetet.

Metod

Hela undersökningen omfattade fyra separata delar med något olika undersökningsteknik.

Del 1. Den planerade byggnationen krävde bakåtförankrad stålspont för schaktgropen, vilket innebar borrning av staghål genom kulturlager, med självborrande stag. Metoden innebär att ingen jord tas upp ur borrhålen. Schaktningsövervakningen genomfördes parallellt och intermittent med staghålsborrningen. Totalt kontrollerades tre borrhål. Genom uppgifter från borrhälsfirman, erhöles ungefärliga uppgifter om nivåer för steril nivå samt berg.

Del 2. Grundläggningen inom kvarteret Stallbacken medgav inte bakåtförankring av delar av spanten i den västra delen av kvarteret Åkroken. Därför undersöktes ett område av Slottsgatan gränsande mot kvarteret Åkroken 4. Inledningsvis togs de lösa och omrörda jordmassorna bort med maskin. Under arbetets gång rensades ytan för hand för att frilägga eventuella rester efter äldre kulturlager och konstruktioner som därefter undersöktes och dokumenterades stratigrafiskt. Påträffade föremål, ben samt två dendroprov och ett ¹⁴C-prov för analys, samlades in från stratigrafiska sammanhang.

Del 3. Med anledning av att man behövde göra en geoteknisk undersökning skulle tre hål borrar i den västra delen av Slottsgatan. Vid borrhållningen användes friktionsborr, vilket innebär att ingen jord tas upp ur borrhålen. Genom borrhälsfirman, erhöles ungefärliga uppgifter om nivåer för berg.

Del 4. I samband med schaktning inför reparation av vattenledning i Slottsgatan mitt för kvarteret Åkroken genomfördes en mindre undersökning i form av schaktövervakning parallellt med sökandet efter vattenläckan.

Schakt, undersökta anläggningar och kulturlager dokumenterades digitalt alternativt skalenligt för hand på uppmättningsritning i plan och profil jämte anläggnings- och lagerbeskrivning. Ett representativt urval av

översikter och detaljer fotodokumenteras med digital kamera.

Naturvetenskapliga analyser

En dendrokronologisk analys av två stycken prov har utförts av Hans Linderson vid Geologiska Institutionen, Lunds Universitet. Syftet var att få en datering av en timmerkonstruktion som påträffades i ett stratigrafiskt bundet kulturlager.

Inga fynd har konserverats då inga lämpliga föremål påträffades.

Ett ¹⁴C-prov lämnades för analys till Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet, men inget daterbart material kunde tas fram ur provet. Syftet var att datera material ur den stratigrafiskt äldsta konstruktionen på platsen.

En översiktlig genomgång av det insamlade benmaterialet från den aktuella undersökningen visade att det till övervägande del bestod av ben från de stora husdjuren som ko, gris och får/get.

Landskap

Nyköpings stad

Nyköpings äldsta stadskriterier är oklara, men det finns antydningar om myntprägling under Knut Långes regeringstid åren 1229 - 34. Nyköping omnämns första gången i skrift omkring år 1250 (Karlén 1973, s. 14ff med där a.a). Skriftligt material finns även från år 1280, då franciskanerkonventet grundades i staden. Detta indikerar att orten redan då kan ha haft stadskaraktär.

Tillsammans med nästan hälften av Sveriges medeltida städer så har Nyköping (Nyköping 231:1) placerat sig inom den grupp där det tillgängliga arkeologiska materialet varit litet och outvecklat. I och med undersökningarna av kvarteret Åkrokens västra del åren 2008, 2010 - 2011 har denna bild dock kommit att förändras. Det är nu möjligt att placera de små undersökta schakten i ett större sammanhang med en känd bebyggelsestruktur.

Generellt kan den medeltida bebyggelsen i denna del av staden sägas ha bestått av en tät och låg envånings träbebyggelse, där husen legat på cirka 8 meter breda tomter i enkla rader av två till tre hus, vinkelrätt mot en huvudgata. I husraden närmast gatan fanns små enkelt byggda bodar ofta med väggar av flätverk strukna med lera. Bodarna användes som förråd alternativt hantverkshus där man bedrivit smide, träsvarvning eller skomakeri. Längre in på den medeltida tomten låg gårdens bostadshus, oftast en välisolerad timrad byggnad med hård eller ugn i hörnet och ett tjockt tak av grästorv. Huvudgatan sträckte sig i sin tur parallellt

Figur 3. Utdrag ur Nyköpings fastighetskarta med kvartersgränser, fastighetsgränser och kvartersnamn samt undersökningsytorna i kvarteret Åkroken och utmed Slottsgatan markerat med rött. Skala 1:2000.

med och 40-50 meter från den dåtida åstranden. Detta medeltida skede föregås av spår efter en yngre järnåldersbebyggelse, som möjligen har tillhört en gård, med flera cirka 25 meter långa båthus invid åmynningen (KN-KUS09-082 & KN-KUS11-050, arbetsmaterial).

Även på den södra sidan av ån har medeltida bebyggelse och fyndmaterial påträffats (Nordeman & Douglas 1987, s. 206ff).

Urschaktningsgraden visar att det inom fornlämningen fortfarande finns orörda kulturlager i en omfattning som gör det möjligt att i framtiden göra kvalificerade arkeologiska undersökningar.

Höjdangivelser på ursprunglig marknivå från ett stort antal borrhöjningar utförda i samband med geotekniska undersökningar, har tillsammans med arkeologiska iakttagelser givit en antydning om hur Nyköpings topografi och stadsområde såg ut under medeltiden. Längst ut vid åmynningen har borgen Nyköpingshus legat på den lilla klippön som under medeltiden omgavs av vatten (Pettersson 2007). Strax innanför åmynningen har sedan stadens bebyggelse brett ut sig på båda sidor om ån, med tonvikt på den norra och västra sidan. Ån var vid denna tid betydligt bredare och segelbar upp till fallen vid kvarteret Nyköpingsbruk (Broberg 1979, s. 48ff).

Tre äldre fynd med tidiga dateringar är värda att nämna. År 1841 påträffades en myntskatt i kvarteret Kompaniet, vilken innehöll 458 mynt. Mynten var präglade mellan åren 1042-1066, samt 994-1022 (Olof Skötkonungmynt). I kvarteret Klädeshandlaren påträffades i början av sextiotalet ett lösfunnet mynt vid schaktningsarbeten. Myntet är en efterprägling av tyskt ursprung från 1000-talets början, Otto III, 983-1002 (jfr. Hävernicks 1935 & Dannenberg 1876-1905). Vidare påträffades i kvarteret Rådhuset år 1959 resterna efter en båt som ¹⁴C-daterats till vikingatid. Mynten och båtfyndet kan inte direkt knytas till en presumtiv stadsbebyggelse, men är intressanta som tecken på tidiga aktiviteter på den plats som senare kom att utvecklas till stad (Nordeman & Douglas 1987, s. 207f m.a.a.).

Betydelsefulla äldre undersökningar har även utförts i Västra Kvarngatan och Rådhusgränd under 1920-talet, i kvarteren Rådhuset och Stallbacken under 1960- och 1970-talet, samt i kvarteren Borgmästaren, Folkungabron och Biografen under 1980-talet. Vid undersökningarna har upp till två meter tjocka kulturlager påträffats där bebyggelselämningarna kunnat delas upp i sex till sju skikt. I de äldsta skikten har en gles bebyggelse bestående av flätverkshus samt trähus med hårdar och lergolv påträffats. Det typiska fyndmaterialet i denna bebyggelse består av äldre svartgods av typen östersjökeramik (AII) samt läderspill. De högmedeltida urbana skikten består i högre grad av en tät

trähusbebyggelse med knut- och skiftesverk, samt träbrolagda gränder och gator. I fyndmaterialet finns stora mängder hantverksavfall som läderspill, horn och ben från kammakeri samt svarvrest. I vissa fall har man iakttagit en förändrad tomtindelning, samt nya gränder och gator i övergången mellan tidig- och högmedeltid. (Nordeman & Douglas 1987, s. 206f).

Angående Nyköpings äldsta dateringar så finns från kvarteret Åkroken 3 dendrodateringar till sekelskiftet 1100-talet. I kvarteren Stallbacken, Rådhuset, Åkroken, Borgmästaren och Folkungabron, har skärvor av äldre svartgods av typen östersjökeramik (AII) påträffats. Keramiktypen pekar på en datering före sekelskiftet 1200. Dessutom finns ett par exemplar av typen yngre svartgods med utsvängd mynning och likheter med Kugeltopfkärl. Kärlen är tillverkade med tyska förebilder, men för hand och med lokal teknik. Dessa bör inte vara äldre än 1100-talets andra hälft. Inom hushållen på platsen har man även tillverkat kärl med rötterna i den senvikingatida traditionen. Bland östersjökeramiken är den normala och enkla typen mest företrädd. En typ med cylindrisk hals och en med utåtsvängd mynning tillverkad i hårt gods avviker från de övriga. Keramiktypen har sin exakta motsvarighet i Sigtunamaterialet, och kan dateras till perioden 1125-1180. Några av kärlen från kvarteret Stallbacken bör vara importerade från Ryssland (Roslund 2001, s. 218ff & KN-KUS09-082).

Sammanfattningsvis kan man översiktligt framhålla att de tjockaste och mest välbevarade kulturlagren ligger centralt i det gamla stadsområdet, på den norra och västra sidan om ån mellan Nikolai kyrka, kvarteret Stallbacken och kvarteret Nyköpingsbruk. Det är också här som de äldsta dateringarna från 1100-talet har erhållits. Borträknat kvarteren Stallbacken, Rådhuset samt nu även den västra delen av kvarteret Åkroken, som är helt eller till största delen urschaktade och delvis undersökta, så är det inom detta centralt belägna område som den största arkeologiska potentialen finns när man ser till staden som helhet. Utanför detta område avtar lagrens omfattning successivt mot fornlämningens kanter.

Resultat

Den aktuella undersökningen utfördes som fyra separata delar (1-4), av olika anledningar, med olika typer av markingrepp och med olika undersökningsmetoder. Resultat från undersökningens delar presenteras därför var för sig (figur 4).

Del 1. Tre stycken borrhål för stag till den bakåtförankrade stålsponten (E15, E16 och U6) schaktöverbakades men gav inga tydliga resultat av arkeologiskt värde. Enbart grumligt vatten strömmade upp intill stagen i samband med borrhöjningen. I några fall kunde det unge-

Figur 4. Schaktplan över den aktuella förundersökningen inom fastigheten Åkroken 4 och Slotsgatan, fornlämning Nyköping 231:1, vilken genomfördes som fyra delundersökningar (Del 1-4). Del 1: U6, E15 och E16 är borrhål för stag till spont i kvarteret Åkroken. Del 2: Schakt 1 är schakt för tryckavlastning av spont mot Slotsgatan. Profil A-B är markerad med blå linje. Del 3: Geo 1, 2 och 3 är borrhål för geoteknisk undersökning i Slotsgatan. Del 4: Schakt 2 och 3 är schakt för reparation av vattenläcka i Slotsgatan. Skala 1:400.

färliga djupet till steril mark fast berg noteras. Nivåerna för den sterila silten överensstämde med resultaten från den arkeologiska undersökningen år 2011, det vill säga 1-4 meters djup under markytan. Nivån för fast berg mättes till cirka 10 meters djup.

Del 2. I den östra delen av Slottsgatan mitt för Åkroken 4 öppnades ett 2,8x9,6 meter stort schakt (Schakt 1) för att tryckavlasta en befintlig spont i den västra delen av Åkroken 4. Under 0,9 meter grusfyllning påträffades en 1,8x3, 4 meter stor yta med bevarade kulturlager. Sammanlagt kunde sju enskilda kulturlager och tre kronologiskt på varandra följande faser (Fas 1-3) identifieras (bilaga 1 & 4).

Fas 1: I det äldsta lagret, direkt på den ursprungliga markytan, avtecknade sig en bred mörkfärgning i form av en ränna samt ett djupt stolphål (A3). Stolphålet och diket var fyllda med mörkgrå kulturjord med stort

inslag av silt (figur 7). Ganska snart drogs slutsatsen att spåren kunde vara en fortsättning på ett av de två vikingatida båthus eller Naust som påträffades i kvarteret Åkroken år 2010. Sedan inmätningarna lagts ihop med dokumentationen från Åkroken, verkar iakttagelsen stämma väldigt väl.

Båda båthusen har ursprungligen varit ungefär 25 meter långa, 12 meter breda och har legat vinkelrätt mot och tätt intill den dåtida åstranden (figur 6). Den del av båthuset som undersöktes i kvarteret Åkroken 3 år 2010, daterades till yngre järnålder. Ett ¹⁴C-prov från botten av stolphålet inom den aktuella undersökningsytan skickades för analys, men provet var inte av tillräckligt god kvalitet för att kunna analyseras.

Med ledning av utformning, det stratigrafiska läget och läget i plan, bedöms det aktuella stolphålet och rännan höra ihop med det tidigare påträffade båthuset.

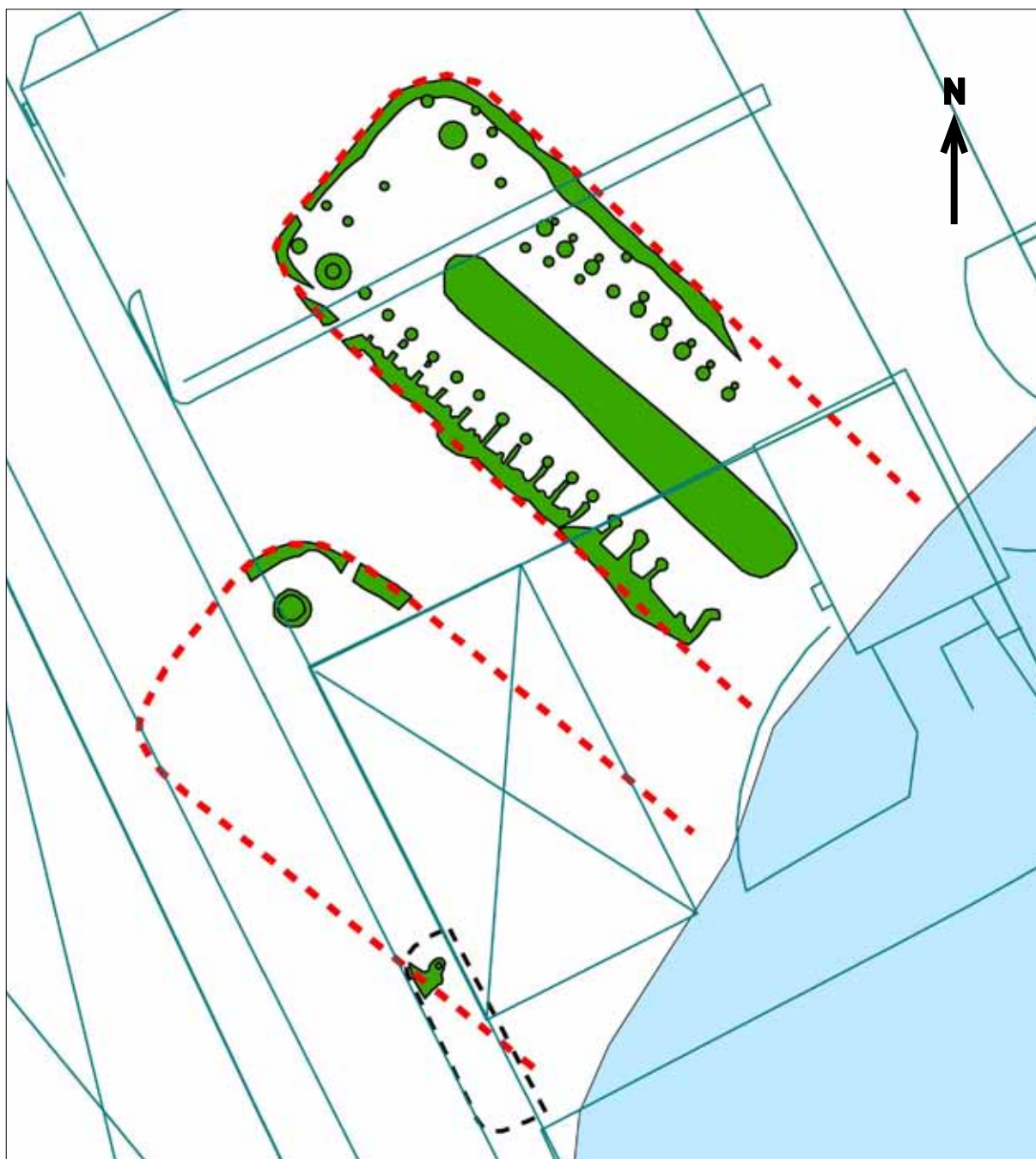
Figur 5. Den planerade byggnationen krävde bakåtförankrad stålspont för schaktgropen, vilket innebar borrhning av staghål genom kulturlager, med självborrande stag i cirka 45 graders vinkel ner i marken på spontens baksida. Foto: Björn Pettersson 2014, Sörmlands museum.

Fas 2: Ovanpå fas 1 fanns två lager med mörkbrun till rödbrun fet kulturjord med träflis och ben samt en ränna och ett liggande flätverksstaket (A2). Inga daterande föremål påträffades, men stratigrafiskt bör fasen kunna dateras till första halvan av 1100-talet (figur 8).

Fas 3: Fasen bestod av två lager med rödbrun fet kulturjord med mycket träflis och ben samt två stockar 0,2

meter i diameter, med bilade ändar (A1). Stockarna låg orienterade enligt medeltida stadsplanen och bör ha ingått i en kavelbroläggning eftersom de inte låg i förband med annat timmer eller hade spår efter flätverksväggar eller urhuggningar.

Timmerstockarna kunde båda dendrodateras till 1150-talet (bilaga 3). Vilket indirekt även daterar fas 2 till

Figur 6. Det undersökta schaktet (svart streckad linje) i Slotsgatan med stolphålet och rännan (grön yta), vilka tolkas höra ihop med ett av båtusen påträffade i kvarteret Akroken år 2010 (markerade med röd streckad linje och gröna ytor). Skala 1:300.

Figur 7. I det äldsta lagret i schakt 1, direkt på den ursprungliga markytan, avtecknade sig en bred mörkfärgning i form av en ränna samt ett djupt stolphål (A3). Detta tolkades som fortsättning på ett av båthusen eller Nauster som påträffades år 2010 i kvarteret Åkroken 3. Foto: Björn Pettersson 2014, Sörmlands museum.

Figur 8. Ovanpå lämningarna efter båuset i schakt 1 frilades en ränna och ett liggande flätverksstaket (A2), som dateras till första halvan av 1100-talet. Foto: Björn Pettersson 2014, Sörmlands museum.

Figur 9. Ovanpå flätverket i schakt 1 låg två stockar med bilade ändar, dendrodaterade till 1150-talet e. Kr. Foto: Björn Pettersson 2014, Sörmlands museum.

Figur 10. Föremål insamlade i schakt 1. Överst till vänster två skärvor yngre rödgods (BII:4). Överst till höger en skärva stengods-keramik av typen CII. Därunder två stycken barkflöten. Foto: Björn Pettersson 2014, Sörmlands museum.

första halvan av 1100-tal. I lagren som hörde till fasen påträffades två stycken barkflöten (Fnr 3 och 4).

Ovanpå fas 3 fanns en mindre del av ett tunt lager bränd lera och kolbitar samt ett bottenfragment av ett stengodskrus av typen CII, daterad till senmedeltid (lager 8 i profilen, bilaga 1). De beskrivna kulturlagren täcktes av ett 0,9 meter tjockt homogent lager av grus och sten samt asfalt.

Del 3. Tre stycken borrhål gjordes i den västra kanten av Slottsgatan i samband med den geotekniska undersökningen (Geo1, 2 och 3). Borrhålen schaktövervakades men gav inga tydliga resultat av arkeologiskt värde. Enbart grumligt vatten strömmade upp ur borrhålen. Det ungefärliga djupet till fast berg noterades till cirka 10 meters djup.

Del 4. Två stycken schakt (Schakt 2 & 3) öppnades i Slottsgatan i samband med sökandet efter en vattenläcka. Fyllningen i schakt 2 bestod av grus och sten ner till de framgrävda ledningarna. I den västra schaktkanten frilades ett 1 meter långt parti av medeltida kulturlager 1 meter under markytan.

Fyllningen i schakt 3 bestod av grus och sten ner till ledningarna. I den västra schaktkanten frilades ett 3 meter långt parti av medeltida kulturlager 0,8 meter under markytan. Kulturlagren i schakten bestod av mörkbrun fet kulturjord med träflis och gödsel som täcktes av sten och grus. Inga föremål eller ben påträffades. Schaktningen anslöt till, men berörde inte de intakta kulturlagren

fyndmaterial

Det insamlade fyndmaterialet påträffades uteslutande i undersökningens Del 2 (schakt 1) och bestod av keramik, barkflöten och djurben.

Keramik.

En botten till ett stengodskrus av typen CII (Fnr 1) daterad till senmedeltid, samt två skärvor yngre rödgods av typen BII:4 (Fnr 2). De sistnämnda daterades till 1500-1700-tal.

Barkflöten.

Två stycken som var cirka 5x7 centimeter stora varav en hade borrarhål (Fnr 3 & 4).

Ben.

En översiktlig genomgång av det insamlade benmaterialet från den aktuella undersökningen visade att det till övervägande del bestod av ben från de stora husdjuren som ko, gris och får/get. Dessutom fanns en del fågelben. Detta överensstämmer med den osteologiska analysen från undersökningen i kvarteret Åkroken 3 och 4, år 2010-2011. Totalt insamlades 4,5 kg ben (bilaga 2). Efter genomgång och vägning kasserades benen.

Referenser

Beronius Jörpeland, Lena. 2010. Medeltida kulturlager vid Åbrinken. UV-Mitt, Rapport 2010:35. Arkeologisk undersökning. Stockholm.

Broberg, Birgitta. 1979. *Nyköping. Rapport Medeltidsstaden 13*. RAÄ och SHM. Stockholm.

Dannenberg, Hermann. 1876-1905. *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*. 4 Bde. Berlin.

Flodin, Lena. 1996. *Ett tjugotal grävningar utförda under 1980-talet*. Nyköping, Södermanland, Kv. Flickskolan, m.fl. RAÄ UV Mitt rapport 1996:116, Del 2. Riksantikvarieämbetet Arkeologisk undersökningar. Stockholm.

Gustafsson, Patrik & Pettersson, Björn. 2009. *Kvarteret Åkroken*. Medeltid & nyare tid. Nyköping 231:1, Åkroken 3, Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. *Sörmlands museum, Arkeologisk meddelanden 2009:02*. Nyköping.

Hasselmo, Margareta. 2007. Kulturlagren i Åkvarteren. Länsstyrelsens riktlinjer för hantering av urbana kulturlager med anledning av upprättat planprogram för Kulturkvarteren vid ån, Nyköpings kommun. Länsstyrelsen i Södermanlands län, Rapport Nr 2007:10. Nyköping.

Hävernich, Walter. 1935. Die Münzen von Köln. Die königlichen und erzbischöflichen Prägungen der Münzstätte Köln sowie die Prägungen des Erzstifts Köln vom Beginn der Prägung bis 1304. I: *Die Münzen und Medaillen von Köln*, 1. Köln.

Karlén, Lars, 1973. *Nyköpings stads historia. Medeltid till Vasatid intill 1622. Band I*. Red. Stellan Dahlgren. Utgiven av Nyköpings kommuns stadshistoriekommité. Nyköping.

Lundberg, Erik, 1931. Hur medeltidsstaden växte fram. Undersökningar i Söderköping, Nyköping, Linköping och Skeninge. I: *Jorden ger*. Svenska forskningar och fynd från senare år. Red. Birger Nerman et.al. Stockholm.

Norberg, Lars & Pettersson, Björn. 2008. *Rådhuset & Stallbacken*. Medeltid & Nyare tid. Kvarteren Rådhuset & Stallbacken, Nyköping 231:1, Nyköpings stad, Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Syntesrapport. *Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2008:07*. Nyköping.

Nordeman, Kjell. 1986. Kvarteret Åkroken och Nyköpingsbruk. RAÄ, UV-Mitt, Arkivrapport. Stockholm.

Nordeman, Kjell & Douglas, Marietta. 1987. Nyköping. I: 7000 år på 20 år. Arkeologiska undersökningar i Mellansverige. Red. Tiiu Andræ et al. RAÄ. Stockholm.

Pettersson, Björn. 2003. Arkeologisk förundersökning i kvarteret Åkroken. KUS03366, PM, Sörmlands museum arkivrapport. Nyköping

Pettersson, Björn. 2004. Stadsarkeologiskt register. Medeltid - Nyare tid. RAÄ231, Nikolai socken, Nyköpings stad och kommun, Södermanlands län. Förstudie. Sörmlands museum, Arkeologisk meddelanden 2004:05. Nyköping.

Pettersson, Björn. 2007. Förenklad rapport rörande arkeologisk förstudie inom kvarteren Åkroken, Verkstaden, Mejeriet och Nyköpingsbruk, fornlämning Nyköping 231:1, Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Arkivrapport. Sörmlands museum. Nyköping.

Roslund, Mats. 2001. *Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300*. Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund. Diss. Lunds universitet. Lund.

Svedberg, Viktor. 1981. UV Mitt rapport 1981 Rådhuset Slottsgatan.

Trinks, I. & Larsson, L-I. 2006. Ground Penetrating Radar survey för Archaeological Prospection in Nyköping 2006. Methodology, data acquisition, results, interpretation. Rikantikvarieämbetet UV Teknik. Delrapport 4.

Arkiv

Sörmlands museums arkiv (SMA)

Lundbergs dagboksanteckningar, 1924. Journal över utgrävningar i Rådhusgränd och V. Kvarngatan i Nyköping 2 september 1924 till 30 juli 1925. Upprättad av Erik Lundeberg.

KN-KUS09-082. Arkeologisk undersökning kvarteret Åkroken 3, år 2010. Arbetsmaterial.

KN-KUS11-050. Arkeologisk undersökning kvarteret Åkroken 4, år 2011. Arbetsmaterial.

Stadsarkeologiskt register för Nyköpings stad (SR), Nyköping 231:1. GIS för ajourhållning & antikvarisk bedömning av arkeologiska undersökningar i Nyköpings stad. Sörmlands museum, Nyköping.

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie: Arkeologiska meddelanden 2014:07

Södermanlands museums dnr: KN-SLM13-175

Länsstyrelsens dnr: 431-03590-2013

Tid för undersökningen: 18 december 2013 till 19 februari 2014

Personal: Björn Pettersson och Patrik Gustafsson

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige

9H3d. Upprättad av Rikets allmänna kartverk. Skala 1:10 000.

N (x) 6514113, E (y) 616263 (SV)

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

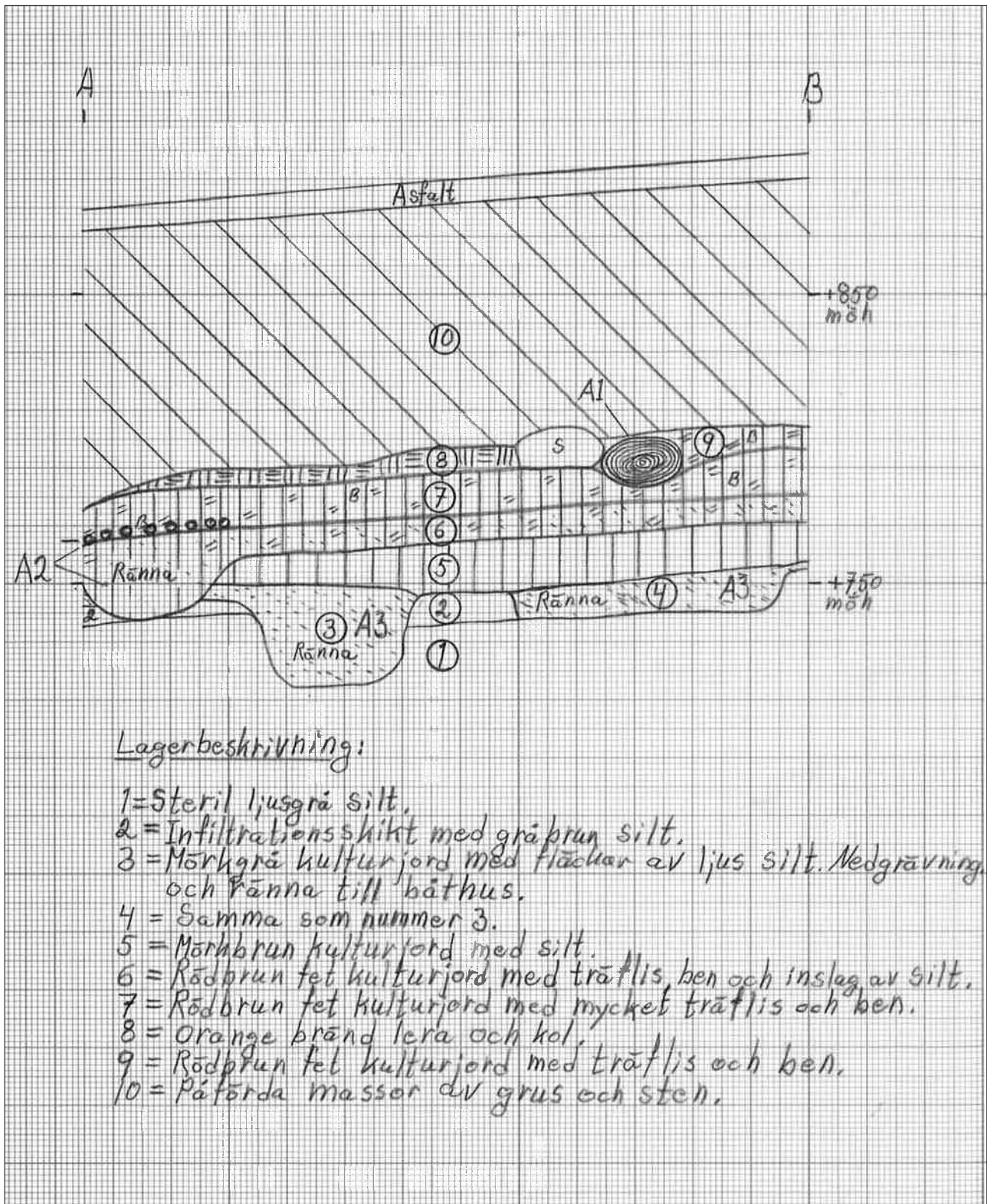
Höjdsystem: RH 2000

Undersökningsområde: Extensivt; 40 m², Intensivt; 7 m².

Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums topografiska arkiv. Fynd med nr 1-4 förvaras vid Sörmlands museum i väntan på fyndfördelning.

Bilagor

1. Sektionsritning, skala 1:20

2. Fyndregister

F nr	Schakt	Skikt	Material	Sakord	Typ	Del	Godstyp	Antal	Vikt	Datering	Anmärkning
1	1		Keramik	Kärl	Krus	Botten	CII	1	25	Senmedeltid	Lager 8 i profil, schakt 1
2	1		Keramik	Kärl	Grvta	Mynning	BII:4	2	134	Nyare tid	Lösfynd
3	1	1	Bark	Flöte				1	32		Borrat hål
4	1	1	Bark	Flöte				1	42		Inget borrat hål
5	1	1	Ben	Djurben					350		Kasserat
6	1	2	Ben	Djurben					300		Kasserat
7	1	3	Ben	Djurben					350		Kasserat
8	2	1	Ben	Djurben					1550		Kasserat
9	2	2	Ben	Djurben					1400		Kasserat

3. Dendrokronologisk analys

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
HANS LINDERSON

8 april 2014

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2014:40
Hans Linderson

DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV ARKEOLOGISKA PROVER FUNNA PÅ SLOTTSGATAN, 231:1 I NYKÖPING

Uppdragsgivare: Landstinget Sörmland, Redovisningen, Box 529, 631 07 Eskilstuna. E-faktura: FM4219 (kontakt: Björn Pettersson, Sörmlands museum 070 6664821)

Område: Nyköping **Prov nr:** 04900-901 **Antal sågprov:** 2

Dendrokronologiskt objekt: Möjligen gatuläggning väster om Åkroken 3-4

Resultat:

CATRAS Dendro nr:	Prov Nr : D	Träd -slag	Antal år; 2 radier om inget annat anges	Splint (Sp) Bark (B) Vankant (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv-året)	Egenålder, uppskattning
04900	1	Tall	43	Sp 34, W	1156	V 1156/57	60
04901	2	Tall	52	Sp?, nära W	1146	1156 ± 10	70

Kommentarer till dateringen:

Tallen, prov 1, är avverkad **vinterhalvåret 1156/57**. Tallen, prov 2, kan vara avverkad samma år, här är dock felmarginalen tio år. Om den inte är avverkad 1156/57 så är det mer troligt att den är avverkad några år tidigare.

Proveniensen för båda proven är lokal. Mot enskilda prov korrelerar de särskilt högt mot prov 04808 och 04814 dessa är avverkade ungefär 50 år senare men det är troligt att de har en gemensam ståndort.

Hans Linderson, laboratorieföreståndare, Lunds Universitet

Sölvegatan 12, S-223 62 Lund Tel. +46-46-2227891, Fax +46-46-2224830 e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

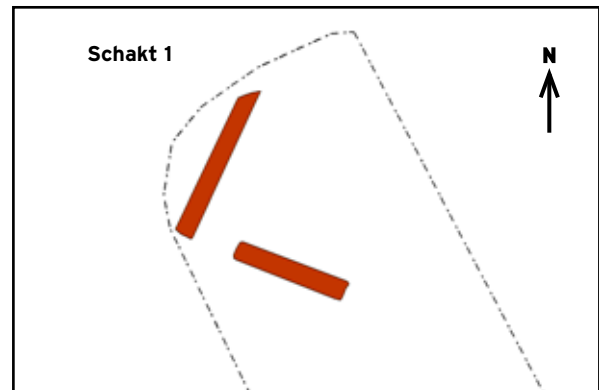
4. Anläggningsbeskrivningar, ritningar skala 1:80

Anläggning 1, Kavelbro

Schakt 1, lager 9 i profilen (bilaga 1).

Två stockar med runt tvärsnitt och bilade ändar, 0,2 meter i diameter. Stockarna låg orienterade enligt medeltida stadsplanen och bör ha ingått i en kavelbroläggning eftersom de inte låg i förband med annat timmer eller hade spår efter flätverksväggar eller urhuggningar. Timmerstockarna kunde båda dendrodateras till 1150-talet. CATRAS Dendronummer: 04900 och 04901 (bilaga 3).

Datering: 1150-talet e. Kr.

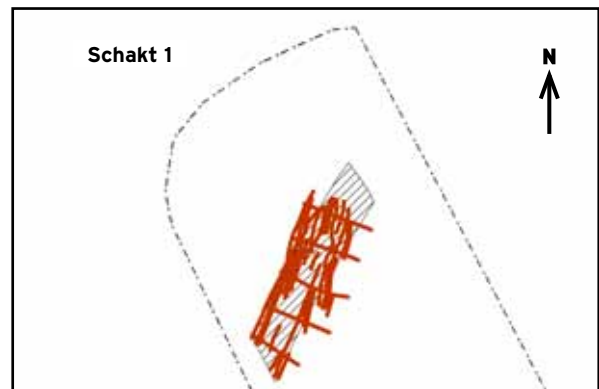

Anläggning 2, Flätverksstaket och dike

Schakt 1, lager 6 och 7 i profilen (bilaga 1).

En ränna, 0,15 meter djup och 0,4 meter bred. Ovanpå rännan låg ett flätverksstaket som tidigare stått invid med rännans södra kant. Staketet var gjort av 2-5 centimeter tjocka käppar. Inga daterande föremål påträffades, men stratigrafiskt bör anläggningen kunna dateras till första halvan av 1100-talet.

Datering: Första halvan av 1100-talet e. Kr.

Anläggning 1, Stolphål och ränna

Schakt 1, lager 3 och 4 i profilen (bilaga 1).

Direkt på den ursprungliga markytan, avtecknade sig en bred mörkfärgning i form av en 0,3 meter djup ränna samt ett 0,7 meter djupt stolphål 0,4 meter i diameter. Stolphålet och diket var fyllda med mörkgrå kulturjord med stort inslag av silt.

Datering: Vikingatid.

